

LIMBAJ, COMUNICARE ȘI INTELIGENȚĂ EMOȚIONALĂ A STUDENȚILOR: CORESPONDENȚE CONCEPTUALE ȘI PRECIZĂRI TERMINOLOGICE

Maia COJOCARU

Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”

There has been little research on the students' emotional intelligence so far. The multiple affective problems specific to the young people and the university life determine the importance and necessity of development of the students' emotional intelligence recommended in the following dimensions: axiological, cognitive, volitional, motivational, communicative and in that of insertion. Emotional self-management, empathy, assertion are behavior characteristics of the persons of the high emotionality coefficient (QE). The emotional education will provide the mental health and integrity of the students under the conditions of the society experiencing changes and will prevent emotional exhaustion of the young people striving for a professional career and integration in the global communication epoch.

Noua paradigmă a învățământului superior impusă și promovată de societatea modernă constă în dezvoltarea echilibrului cu sine și cu lumea, a echilibrului între IQ și EQ (coeficientul de emoționalitate), arta gestionării emoțiilor fiind o serioasă provocare a educației în contextul integrării europene și comunicării globale pentru asigurarea mobilității academice a studenților. Este posibil a stăpâni prin inteligență impulsurile emoționale cauzate de climatul afectiv stresant al contemporaneității? În ce măsură extinderea repertoriului emoțional și folosirea inteligență a emoțiilor va asigura studenților sporirea șanselor de succes în viața profesională și personală? Comunicarea universitară stimulează sau frânează dezvoltarea afectivității și construirea imaginii de sine pozitive? Aceste întrebări motivează analiza cercetărilor de domeniu, precizarea corespondențelor dintre conceptele de bază ale comunicării cu scopul de a determina și explica științific problemele de ordin afectiv ale studenților pentru a facilita integrarea universitară. În comunicarea didactică afectivitatea are un rol deosebit de important, creând fondul unor relații eficiente dintre actorii câmpului universitar.

Operantă și cooperantă în toate sferile relaționării, *inteligența emoțională implică realizarea dimensiunii atitudinale a comunicării* prin componenta para- și nonverbală și prin oportunitățile de limbaj în cadrul competenței comunicative a studenților. Astfel, CNV prezintă comportamente primare ale emoțiilor/sentimentelor. Conținuturile afectiv-atitudinale, indispensabile în construirea condițiilor privind relațiile interpersonale, se transmit prin CPV și CNV: 55% - nonverbal, 38% - paraverbal, 7% - verbal. Intonația are multe componente psihice, cea mai importantă fiind considerată tendința exteriorizării pe plan social a trăirilor emoțional-afective. Astfel, intonația bogată în inflexiuni este caracteristică indivizilor cu un fond afectiv bogat și care în același timp tind, conștient sau mai puțin conștient, să-și impresioneze (afectiv) interlocutorii. În schimb, intonația plată, monotona, săracă în inflexiuni poate denota fie un fond afectiv sărac, fie anumite dificultăți sau inhibiții în comportamentul social precum: incapacitatea exteriorizării propriilor sentimente, dificultăți în stabilirea de contacte din cauza timidității etc. Pronunția și intonația depind de caracteristicile neuropsihice, reflectă gradul de cultură general, profesional și de educație al studentului. Emoțiile și sentimentele se exprimă prin nuanțări în tonul vocii, în expresii faciale, gesturi și postură. Prin plasticitate și expresivitate se subînțeleg acele însușiri ale limbajului, care reflectă capacitatea de a reda realitatea și atitudinea sa față de ea într-un mod susceptibil de a provoca și la cei din jur aceeași rezonanță afectivă. Din competența comunicativă se pot deduce: nivelul intelectual, bogăția fondului lexical, raportul în care se plasează individul cu lumea în general, caracteristicile sale de ordin afectiv etc. Tipurile dezvoltă anumite particularități psihice ca nervozitatea, emotivitatea etc. Discursul devine mai persuasiv dacă se asociază la receptor cu emoții pozitive, dacă la informații se adaugă argumente emoționale. Stilul comunicațional al unei persoane poate fi mobil, deschis, utilizând adecvat toate modalitățile de comunicare, sau rigid. Prin orientările sale atitudinale profesorii și studenții potenează sau blochează comunicarea, sporesc sau anulează efectele didactice, în cazul nostru. Conținuturile implicite se transmit prin CPV și CNV, în timp ce prin CV se transmit conținuturi explicite, CNV în acest caz având rol explicativ și ilustrativ, subliniază L.Jacob (1995).

Această perspectivă de analiză asupra comunicării didactice universitare necesită analiza limbajului și a raporturilor sale intrapsihice pentru a surprinde cele mai subtile cauze ale fenomenelor de disconfort emo-

țional al studenților ce subminează de cele mai multe ori calitatea studiilor. Limbajul, structură axială a psihicului uman, una dintre cele mai echilibrate sisteme în cadrul ansamblului de sisteme psihice, servește comunicării emoționale prin utilizarea limbii, pătrunzând adânc în percepție și memorie, organizând lumea internă; fiind un instrument de comunicare și de elaborare a gândirii, menționează H.Hecaen (1976), limbajul își demonstrează impactul capital în formarea intelectului. Actualizând sensul cel mai larg al termenului limbă: totalitatea reacțiilor verbale exprimă trăiri psihice (A.Cosmovici, 1996, p.170), se constată cea mai directă relație de interdependență dintre intelect și logos ce scoate în evidență rolul mediator al limbajului în organizarea și maturizarea structurii morfofuncționale perceptivă, vehiculând informația dintre percepție și gândire. Prin urmare, subliniază C.Păunescu (1976), ca structură limbajul este un sistem integrat, iar ca funcționalitate se afirmă ca sistem integrator. Deci, prin intermediul limbajului dezvoltăm intelectul, relevă psiholingvistul N.I. Jinkin, iar irepetabilitatea și complexitatea raporturilor limbaj-gândire se exprimă în semnificația cuvintelor, fenomen verbal și intelectual, în același timp. Abordarea sistemică a limbajului verbal la nivelul structurii și funcționalității, oferă posibilitatea de a evidenția anumite aspecte utile cercetării noastre privind mecanismele, structurarea și evoluția inteligenței emoționale, demonstrând că *fără limbaj*, înțeles ca sistem cu funcții multiple, *conștiința nu este posibilă în ipostaza ei de relație cognitivă, afectivă și pragmatică*, că limbajul prin structura sa complexă constituie un sistem de activare a conștiinței, că nivelul de asimilare a limbajului și vorbirii este unul dintre indicii de bază ai nivelului de evoluare psihică (G.Gh. Manolache, 1980), că *limbajul interior, însoțitor permanent al gândirii abstracte, se dezvoltă prin interiorizarea treptată a controverselor exterioare înlocuite cu simboluri ale trăirilor afective* (A.Cosmovici, 1996, p.176). Perspectiva comunicațională și teoriile privind limbajul sunt necesare pentru a concepe societatea ca fiind bazată pe comunicare și interacțiune.

Din cele expuse, comunicarea devine mai dificilă atunci când ne propunem să transmitem nu doar informații, ci și atitudini, să formăm sau să modificăm anumite convingeri. Devine tot mai evidentă prezența în limbaj a stărilor afective (A.Cosmovici, 1996), iar *realizarea funcțiilor limbajului: de comunicare, afectivă sau expresivă, conativă, fatică* (R.Iakobson, Essais de linvestiqtue generale. Edițion de Minuit. Paris, 1981) *în mediul universitar este posibilă numai în cazul conștientizării profunde a multiplelor implicații psihopedagogice ale comunicării emoționale*. Arta de a transmite informații, emoții și sentimente este o componentă esențială a oratoriei, aspect demn a fi luat în discuție în contextul abordării *culturii emoționale a studenților*.

Termenul *inteligență emoțională*, formulat pentru prima dată de către Wayne Leon Payne (1985), semnifică o abilitate ce implică o relaționare creativă a stărilor afective, fiind esențială pentru reușita în viață a individului. M.Rocco [5, p.135-201] realizează o sinteză a studiilor despre inteligența emoțională reliefând *trei mari direcții în definirea inteligenței emoționale* reprezentate de: John D.Mayer și Peter Salovey; Reuven Bar-On; Daniel Goleman. Astfel, Mayer și Salovey (1990, 1993) consideră că inteligența emoțională implică: a) abilitatea de a percepe și a exprima emoțiile; b) abilitatea de a accede sau a genera sentimente atunci când acestea facilitează gândirea; c) abilitatea de a cunoaște și a înțelege emoțiile și de a le regulariza pentru a promova dezvoltarea emoțională și intelectuală. Reuven Bar-On (1992), reprezentantul altei direcții de tratare a inteligenței emoționale, a stabilit *componentele inteligenței emoționale: aspectul intrapersonal (conștientizarea propriilor emoții, optimism, asertivitate și manieră constructivă, respect și considerație pentru propria persoană, autorealizare, independență afectivă); aspectul interpersonal (empatie, relații interpersonale reciproc pozitive, responsabilitate socială); adaptabilitate (rezolvarea problemelor, testarea realității, flexibilitate); controlul stresului (toleranța la stres, controlul impulsurilor); dispoziția generală (fericire, optimism)*. Autorii menționați au scos în evidență anumite capacități grupate în *cinci domenii: conștiința de sine a propriilor emoții: introspecția, observarea și recunoașterea unui sentiment în funcție de modul în care ia naștere; stăpânirea emoțiilor: conștientizarea elementelor care stau în spatele sentimentelor; motivarea interioară: canalizarea emoțiilor și sentimentelor pentru atingerea unui scop, însoțită de controlul emoțional ce presupune capacitatea de a reprima impulsurile și de a amâna obținerea gratificațiilor, recompenselor; empatia: capacitatea de a manifesta sensibilitate și grijă față de sentimentele altora, persoana fiind în stare să aprecieze diferențele dintre oameni; stabilirea și dirijarea relațiilor interumane: se referă la competența și aptitudinile sociale, persoana fiind în stare să cunoască, să analizeze și să controleze emoțiile altora*. A treia mare direcție este reprezentată de D.Goleman (1995) care a extins semnificația conceptului de inteligență. Conștiința de sine, autocontrolul, motivația, empatia, *aptitudinile sociale* sunt constructele care compun, în opinia cercetătorului, această formă a inteligenței. Reprezentativi în analiza inteligenței emoționale sunt John D.Mayer și

Peter Salovey [5, p.112] care au evidențiat intercon condiționările pozitive dintre emoție și gândire și au publicat prima definiție precisă a inteligenței emoționale, încercând să pună în evidență mai multe *niveluri ale formării inteligenței emoționale*; M.Di Paolo (1990) care a publicat primul test de aptitudini pentru inteligența emoțională; A.Mehrabian (1993) a stabilit *aspectele inteligenței emoționale*; Daniel Goleman [3, p.47] a formulat definiții alternative ale inteligenței emoționale adăugând câteva variabile numite „trăsături de personalitate sau de caracter”, subliniind *ideea despre posibilitatea ridicării gradului de inteligență emoțională formată din competențe învățate prin educație*; Steve Hein (1996) a dezvoltat definițiile inteligenței emoționale; S.Marcus [4, p.32] identifică una dintre dimensiunile semnificative ale inteligenței emoționale - empatia; Jeanne Segal [6] a evidențiat patru componente ale inteligenței emoționale; H.H. Bloomfield a propus cultivarea inteligenței emoționale în baza unor principii majore; Howard Gardner [2, p.58] a formulat idei de valoare privind *inteligența multiplă*. Interesant pentru studenți ar putea fi tipurile de persoane din punct de vedere afectiv: *pasionatul* cu reacții emoționale exagerate și *indiferentul* cu tendințe de ignorare, remarcate de Goleman (1995, p.48-49). Deși relativ recente, debutând în jurul anilor '90 ai sec. XX, cercetările privind inteligența emoțională oferă un serios suport teoretic celor interesați în dezvoltarea afectivității.

Derivat din analiza literaturii de domeniu, *conceptul de inteligență emoțională a studenților* în studiul nostru vizează un sistem integrat de variabile pe dimensiunile axiologică, motivațională, cognitivă, volitivă, comunicativă și de inserție: cunoștințe despre emoții/sentimente/afectivitate; capacitatea de a conștientiza/recunoaște/diferenția/explica propriile emoții și emoțiile altora; de a controla emoțiile/sentimentele și de a ghida conduita într-o manieră afectivă constructivă; de a reprima impulsurile de ordin conflictogen; de a asigura/favoriza interacțiuni optime emoționalitate – raționalitate la nivel intrapsihic și comportamental; flexibilitate emoțională (capacitatea de a trece adecvat de la o stare emoțională la alta); de a spori repertoriul emoțional; de a fi empatic; de a comunica clar și a exprima într-o manieră culturalizată stările afective demonstrând siguranță emoțională; de a maximiza starea de optimism și satisfacție în urma activității de învățare; de automotivare și autoinspirație pozitivă; de a anticipa nevoile emoționale; de a lua decizii afective; de asumare a responsabilității pentru emoțiile/sentimentele exteriorizate; de încredere profesională; de a influența/provoca/schimba atitudini și convingeri; de a stabili relații interpersonale eficiente în explorarea carierei profesionale.

Pornind de la concepțiile predecesorilor despre *caracterul determinant al limbajului verbal*, în general, *para- și nonverbal*, în special, pentru dezvoltarea intelectuală și comunicare, dimensiunea relațională a comunicării didactice realizată prin intermediul raporturilor intra- și interpersonale face obiectul discursului științific *dezvoltarea inteligenței emoționale a studenților prin comunicare educațională*.

Comunicarea didactică universitară este marcată de o accentuată problematică de ordin afectiv: nivel scăzut al culturii emoționale a studenților reflectat în comportamentul comunicativ al acestora prin dezechilibru emoțional, lipsă de sensibilitate și maturitate afectivă, conflicte interpersonale, stres, rezistență scăzută la activitatea de învățare și studiu individual, inexpressivitate afectivă, nedeveloparea competenței sociale și comunicative, eforturi minimalizate de autoeducație și evaluare subiectivă, incoerență acțională, intoleranță și lipsă de cooperare. Rezultatele unor cercetări de psihopedagogie (L.M.Iacob, 1995) denotă că dezvoltarea emoțională în cadrul comunicării didactice este decisivă pentru succesul în viață, nu doar pentru eficiența profesională. Cu atât mai mult că gradul redus de afectivitate conduce la incapacitatea de emoții și sentimente puternice, caracterizată de psihologi ca “psihopatie”. D.Goleman [2, p.43] descrie o boală numită de psihiatri *alexitimie* care ar însemna dificultatea sau incapacitatea de a descrie propriile sentimente, de a percepe emoțiile altora, de a diferenția stările emoționale exprimate printr-un vocabular emoțional limitat, incapacitate de cunoaștere a dispoziției emoționale, rigidizarea vieții emoționale (constricția), inabilitatea de autoexaminare și incapacitatea de autocunoaștere. Aceștia, subliniază M.Rocco [5, p.144] prezintă o incapacitate de a conștientiza, de a trăi și a exprima sentimentele. Experiența didactică universitară permite a constata o corespondență directă între stabilitatea sistemului emoțional, comunicarea eficientă și reușita profesională. *Studenții, la fel, conștientizează probleme generate de anumite stări afective*: deficit de energie emoțională, labilitate de dispoziție afectivă, agitație, apatie, ritm scăzut de adaptare la câmpul universitar, dificultăți volitive în asumarea de responsabilități, lipsă de expresivitate și originalitate emoțională, rezistență scăzută în activitatea de comunicare, stres cronic etc. derivate din suprasolicitările intelectuale. Universitatea este un câmp unde se pun permanent probleme de adaptare la amplificarea continuă a vieții emoționale, stresul fiind un corelat constatnt al circumstanțelor educaționale. Vulnerabilitatea studenților față de bolile

psihice, surmenajul intelectual atenționează necesitatea protecției de consecințele aversive ale stresului și a menține considerația de sine la parametrii adaptativi. În condițiile stresului permanent, este dezirabil a bloca efectele sale distructive, dezvoltând conștiința emoțională printr-o comunicare didactică eficientă în sensul valorificării limbajului para- și nonverbal.

Întrucât standardele profesionale pentru învățământul superior conțin, în mod inevitabil, dimensiunea afectivă, ne-am centrat asupra determinării fundamentelor științifice ale dezvoltării emoționale a studenților. Această opțiune este dată de faptul că sentimentele sunt forțe motivaționale dând sens existenței, de unde rezidă importanța afectivității privind evoluția motivației în activitatea de formare profesională. Emotivitatea, echilibrul, stăpânirea de sine sunt particularități psihice individuale care determină motivația de autorealizare, dorința de succes și nivelul de aspirație al studenților. Perioada studiilor universitare sunt ani de căutare a modelelor de comportament cognitiv, volitiv, motivațional atât în domeniul public, cât și cel privat. În acest sens, emoțiile sunt importante, deoarece asigură luarea deciziilor, stabilirea limitelor în comunicarea emoțională pentru protejarea sănătății mentale și psihice. Gama de nevoi emoționale în continuă dezvoltare a studenților creează probleme care solicită formarea unor competențe specifice de autoreglare emoțională pentru recuperarea organismului, relaxarea progresivă prin alternarea eforturilor, adaptarea la schimbări și păstrarea integrității mentale. Inteligența emoțională este o competență reprezentativă în structura personalității privind soluționarea problemelor de ordin afectiv ale studenților. Avem nevoie de o societate sănătoasă atât fizic, cât și mental pentru a îmbunătăți calitatea vieții sociale. Modernizarea învățământului presupune, în primul rând, culturalizarea persoanei sub aspect emoțional în vederea comunicării globale și universalizării. Prin urmare, indiferent de profilul profesional al studenților, dezvoltarea inteligenței emoționale trebuie să devină un obiectiv prioritar în curricula universitară.

Intellectualizarea sentimentelor și maturizarea afectivă, factori dinamogeni ai dezvoltării emoționale, vor stabiliza predominarea unor sentimente superioare, asigurând astfel o conduită civilizată a studenților derivată dintr-un sistem de valori adecvat societății informatizate și a cunoașterii.

Referințe:

1. Gardner H. Multiple Intelligence. - New York, 1993, p.47.
2. Goleman D. Inteligența emoțională. - București, 2001, p.47.
3. Marcus S. Charismă și personalitate. - București, 2000, p.32.
4. Манойлова М.А. Развитие эмоционального интеллекта будущих педагогов. - Псков, 2004, с.43.
5. Roco M. Creativitate și inteligență emoțională. - București, 2004, p.164.
6. Segal J. Dezvoltarea inteligenței emoționale. - București, 1999.

Prezentat la 15.10.2007